

HEROJSKI MARŠ U BIJELU SMRT

Tijekom marša Druge brigade 13. primorsko-goranke udarne divizije - noću 19.20. veljače 1944. godine, na trasi od Tuževića do Mrkoplja preko Matić poljane, zbog užasne hladnoće, snijega i vijavice, iznemoglosti, gladi i loše odjeće i obuće - stradalo je 26 partizana

Proteklog vikenda održan je 56. Memorijal 26 smrznutih partizana – Memorijal mira – manifestacija kojom se čuva sjećanje na tragični marš antifašističkih boraca, pripadnika Druge brigade 13. primorsko-goranske udarne divizije, od kojih se 26 smrznulo u veljači 1943. godine pri prolasku kroz Matić poljanu. Organizatori događanja bili su Općina Mrkopalj, Zajednica udruga antifašističkih boraca i antifašista Primorsko-goranske županije, HPD Bijele stijene, KD Mrzle drage te TZO Mrkopalj, a pod pokroviteljstvom Primorsko-goranske županije.

Krenuli su da u Gorskom kotaru potraže povoljnije uvjete za preživljavanje i vođenje borbe, a mnogi su tijekom marša našli smrt – bijelu smrt. U ratu se događaju razne ljudske tragedije, ali ova je jedna od najneobičnijih – gotovo jedinstvena. Druga brigada desetkovana je bez stvarne borbe. Užasna hladnoća, praćena vijavicom, pokosila je njenih 26 gladnih i iscrpljenih boraca. „Poginuli su, a da se nijedan metak nije čuo, a da nigdje u blizini nije bilo neprijatelja. Zapravo njihov neprijatelj bila je strahovita nezapamćena studen, glad i iznemoglost“, zapisao je, među inim, u svojoj knjizi „Bijela smrt“, **mr. Vitomir Grbac**, jedan od rukovodilaca u 13. primorsko-goranskoj diviziji.

Temperatura ispod minus 30 stupnjeva

Marš je počeo 19. veljače u ranim jutarnjim satima iz Škalića preko Drežnice, Jasenka, Matić poljane u Mrkopalj, ukupne dužine oko 52 kilometra. Počelo je lijepo, čak idilično. Lijep zimski sunčani dan. Istina, s prilično snijega, ali ne odviše hladan. Tijekom marša pjevane su partizanske pjesme, posebno u vrijeme odmora u selu Radoučići gdje se brigadi pridružila i omladina tog kraja.

Brigada se trebala odmoriti i prenoćiti u ovom području. Međutim, na ovom više puta popaljenom području nije bilo uvjeta ni za odmor ni za večeru. Razmatrajući tu tešku situaciju Štab brigade na čelu s komandantom **Viktorom Bubnjem** i političkim komesrom **Mirkom Lencem**,

ocijenio je da bi noćenje brigade na području Radojučići – Jasenak više štetiло no koristilo, pa je odlučio da se marš nastavi. Bilo je to oko 17 sati kad u ovo doba godine pada noć, a zima sve više steže. Kad je brigada već duboko zašla u šumu, nazad se više nije moglo, a naprijed veoma teško.

U tijeku priprema za ovaj marš poduzete su sve moguće mjere: prethodnice za pravljenje prtine u snijegu, sanitetske ekipe za intervencije tijekom marša, smjena jedinica, rasterećenje boraca... „Učinili smo sve, osim što nismo mogli nahraniti borce“, kako je kasnije govorio **Dimitrije Vojvodić**

, načelnik štaba divizije. Tijekom marša najprije je počela lipsati stoka: konji i mule. Ta tovarna grla morala su biti rastovarena.

Teret su najprije preuzeli borci, a zatim je teško naoružanje pohranjeno kako bi se borcima olakšalo i omogućilo daljnje kretanje. Sve teže kretali su se i borci i konji. Temperatura je pala na ispod minus 30 stupnjeva. Borce i starješine zahvatile su halucinacije. Pojedini su borci i grupe njih prilazile panjevima, vadili i pružali porcije, očekujući da im se uspe hrana koje dakako nigdje nije bilo. Drugi su kupili granje vjerujući da će naložiti vatru i ogrijati se, ali od toga također ništa.

Smrznutih partizana je bilo sve više, najopasnije je bilo za one koji su stali ili sjeli, za njih zapravo nije bilo spasa. Kad je kolona stigla na kobnu Matić poljanu bilo je najteže. Temperatura od minus 35. Vjetar s kovitlanjem snijega užasan. Prve jedinice počele su se spuštati u Vojni Tuk rano ujutro pa sve do popodnevnih sati. Kako se u Mrkoplju znalo za marš brigade, komanda mjesta i Narodnooslobodilački odbor poduizeli su brojne mjere da se brigada dočeka, smjesti i nahrani. Mobilizirane su saonice s konjima da spašavaju preživjele, a kasnije da pokupe mrtve.

U noći strave i užasa, u borbi protiv zime i planine, brigada je desetkovana bez ijednog opaljenog metka.

Nijedna se partizanka nije smrzla

Procijenjeno je da je ukupno bilo 26 smrznutih boraca, a manje ili više promrzlih sa trajnim posljedicama oko 150 partizana. U marševskoj koloni brigade bilo je i 17 partizanki. Zanimljivo je da nijedna od njih nije ostala na maršu, nije se smrzla, što nedvojbeno govori, da su, partizanke bile izdržljivije od svojih drugova partizana.

U koloni Druge brigade bila je mlada partizanka, Goranka iz Mrzlih Vodica, **Antonija Dovečer**, rođenja

Grgurić

, ili kako su je Mrzlovodičani zvali –

Tonica

(u vrijeme marša bila je u sedmom mjesecu trudnoće).

„Prije marša meni su dali 8 kocki šećera. Najteže je bilo kad smo došli na Matić poljanu. Nisam vjerovala da ću živa izići. Iznemogla, da više nisam mogla hodati, pri kraju marša jednostavno sam se kotrljala niz padinu“, prisjeća se Tonica. „Drugovi su me unijeli u jednu kuću. U Mrkoplju sam ostala 15 dana s ranjenicima, a zatim bježala i skrivala se pred neprijateljem. Dva mjeseca nakon marša preko Matić poljane u Belom Selu u kući **Ivana Kauzlarića** rodila sam sina. Tu su se našla dva engleska vojnika koji su mi dali neke tablete, da tobože porod bude lakši. Naišao je doktor

Dinko

Kouzulić

, šef

saniteta¹³. Primorsko-goranske divizije i malom dao ime Ratimir“...

I ljetni memorijal mira

Sjećanje na događaj – u zagrljaju „bijeke smrti“ sigurno neće pasti u zaborav. I to ne samo zbog 26 kamenih monolita (idejni koncept inženjer **Zdenko Salaj**) koji nas na to podsjećaju na Matić poljani, već zbog zasluga koje taj čin hrabrosti i predanosti partizanskih boraca, kao i cijeli niz

drugih primjera ima za današnji položaj Republike Hrvatske u europskim okvirima. Sjećanje na te ljude i njihovu žrtvu moramo čuvati – čulo se na svečanoj akademiji u mrkopaljskom Domu kulture. Na mladim generacijama je zadaća da vode računa da se ne zaborave žrtve njihovih predaka za slobodu. Raduje spoznaja da se svake godine održava i ljetni Memorijal mira na Matić poljani – uz sat povijesti i sportska natjecanja u patrolnom trčanju osnovnoškolaca iz Primorsko-goranske županije. (Iako na području Primorsko-goranske županije danas ima više od trideset osnovnih i srednjih škola, samo tri obrazovne ustanove u svome nazivu imaju obilježja razdoblja antifašističke borbe.)

Piše Bojan Miroslavljev